

Inktpotten en hun geschiedenis

Na mijn causerie over het onderwerp "Inktpotten en hun geschiedenis" op 8 januari jl. in Nieuwegein, bereikte mij van verschillende kanten het verzoek of ik over dat thema (iéts) zou willen publiceren in "De Oude Flesch". Graag voldoe ik aan die wens, met de hoop dat mijn pennevruchten vele clubgenoten aangename leesstof zullen bieden.

Het eerste artikel geeft een globaal overzicht van de inktpot in zijn grote verscheidenheid in de loop der tijden. Het ligt in mijn bedoeling vaker iets te schrijven over b.v. het gebruik in bepaalde historische perioden, bijzondere exemplaren, inktfabrieken, schrijfgewoonten, modellen etc..

Eventuele vragen, opmerkingen, aanvullingen of historisch materiaal over dit thema zie ik graag tegemoet.

Een brokje oude geschiedenis:

Vanaf het moment dat de schrijvende mens inkt is gaan gebruiken als schrijfvloeistof zijn de inktpotten in gebruik. Geleerden hebben zich al tijden bezig gehouden met de vraag wanneer dat moment precies is geweest. De laatste onderzoekingen wijzen uit dat inkt gemaakt uit galnoten al 500 jaar voor christus werd gebruikt. Inkt bereid uit andere grondstoffen, zoals: roet, beenzwart, houtskoolpoeder of scháldluizen werd reeds gebruikt zo'n 3000 jaar voor christus door o.a. de Chinezen en de Egyptenaren. Inktpotten hebben dus al 5000 jaar de schrijvende mens tot hulp gediend. Een uitzonderlijk lange periode, waarbij het niet verwonderlijk is dat er vele uitvoeringen en materialen zijn gebruikt.

Modellen

In principe was elk voorwerp met één of andere uitholling of holte geschikt om als inktbewaarder te dienen. Kommetjes, kruikjes, potjes flesjes, schaaltes, zelfs schelpen en geite- of koeiehoorns zijn voor dat doel gebezigd.

De eerste inktpotten bezaten geen afsluitingen. In vroegere eeuwen was elke schrijver zijn eigen inktmaker. Men bereidde zoveel inkt als men dacht nodig te hebben en als er wat overbleef gooide men dat weg. Ook een aardewerken schaaltesje of kommetje, toch meestal tamelijk poreus kon daarom zonder veel moeilijkheden gebruikt worden, omdat er niet constant inkt in bewaard werd. Vanaf de 15e eeuw worden inktpotten steeds meer door ambachtslieden vervaardigd: tingieters, pottenbakkers, koperslagers, ijzersmeden en soms door goud- of zilversmeden. Vele modellen en uitvoeringen - soms zeer luxueuze - werden op bestelling of in grotere aantallen gemaakt.

Omdat steeds meer mensen de kunst van het schrijven meester werden, groeide de behoefte aan inktpotten en inktkokers. De opkomst van de steden, een samenleving met meer geschreven regels, afspraken en wetten werkte die behoefte in de hand.

Bijna alle denkbare materialen en metalen zijn gebruikt om inkthouders van te maken. De meeste gebruikelijke waren: lood, brons, porselein, steengoed (grès), (lood-) kristal, tin en glas.

Glazen inktpotjes

De vervaardiging van een aangroeiende stroom glazen inktpotjes startte in het begin van de 19e eeuw, aanvankelijk in Engeland. Toen de industriële revolutie ook in andere landen van West-Europa op gang kwam, rolden ook daar al spoedig miljoenen van deze simpele cultuurdragers uit de glasfabrieken. Vanaf + 1850 tot het begin van de 20ste eeuw werden in Nederland een aantal inktfabrieken gesticht, waarvan de bekendste waren: Gimborn, Neelmeyer, Talens, Moor en Klutman.

Dat het glazen inktpotje door deze fabrikanten werd uitverkoren als verpakkingsmateriaal is duidelijk: het was goedkoop, schoon, eenvoudig in elk gewenste model te maken, bijna onbreekbaar door de tamelijke dikke glaswanden.

(De veel gebruikte benaming: inktpot, is eigenlijk een onjuiste term. Het woord inktpot stamt nl. uit de tijd dat pottenbakkers de potjes maakten van aardewerk, porselein of steengoed.

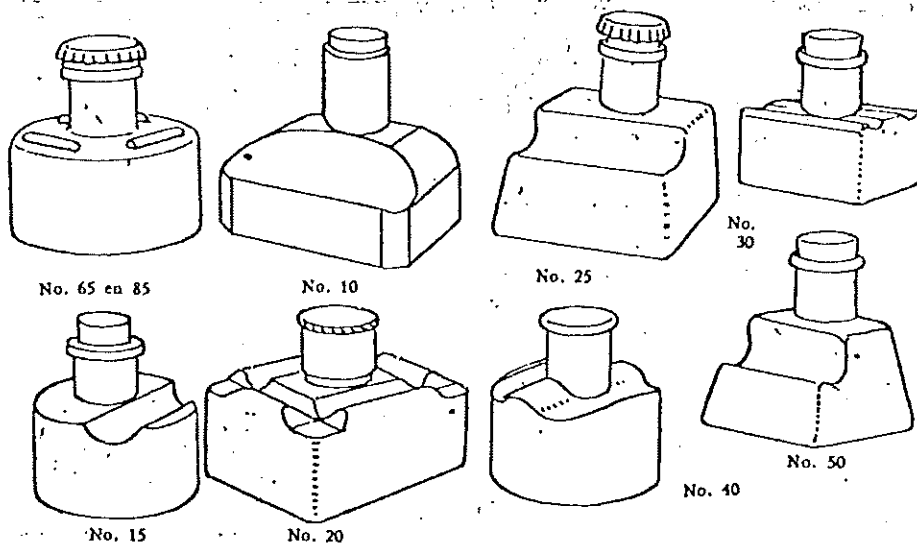
Inktflesje zou een passender benaming zijn.)

De Nederlandse inktflesjesontwerpers hebben over 't geheel genomen meestal sobere maar wel praktische modellen gecreëerd. Dit in tegenstelling met Engeland waar vele zgn. "figurals" zijn geblazen, d.z. flesjes in de vorm van diverse figuren, zoals: koffers, klokjes, paraplu's, schoenen enz. en allerlei dierfiguren.

Het meest voorkomende model in ons land was de zgn. "penlëgger", een vierkant, rond of langwerpïg flesje met aan weerszijden van het halsje één of twee dwarse uitholling(en) voor de pen. Slechts een klein aantal modellen draagt een eigen naam:

bandïnktofles, bocheltje, klokje, tuf-tuf of kerkje, garenklosje, neelmeyertje en (baby-)langhals.

Verder komen inktpotjes in bijna alle denkbare vormen voor, met als gezamenlijk kenmerk: een nauw en kort halsje.

De acht verschillende modellen "penleggers" die door bijna alle inktfabrikanten rond de jaren '20 van deze eeuw werden gebruikt. (uit een Gimborn catalogus).

Datering en kenmerken

Wie glazen inktpotjes op ouderdom wil determineren zal allereerst verstand moeten hebben van de diverse technieken waarop glas en flessen zijn vervaardigd.

Werden ze vrij geblazen, in een mal of vorm, of misschien volkomen machinaal?

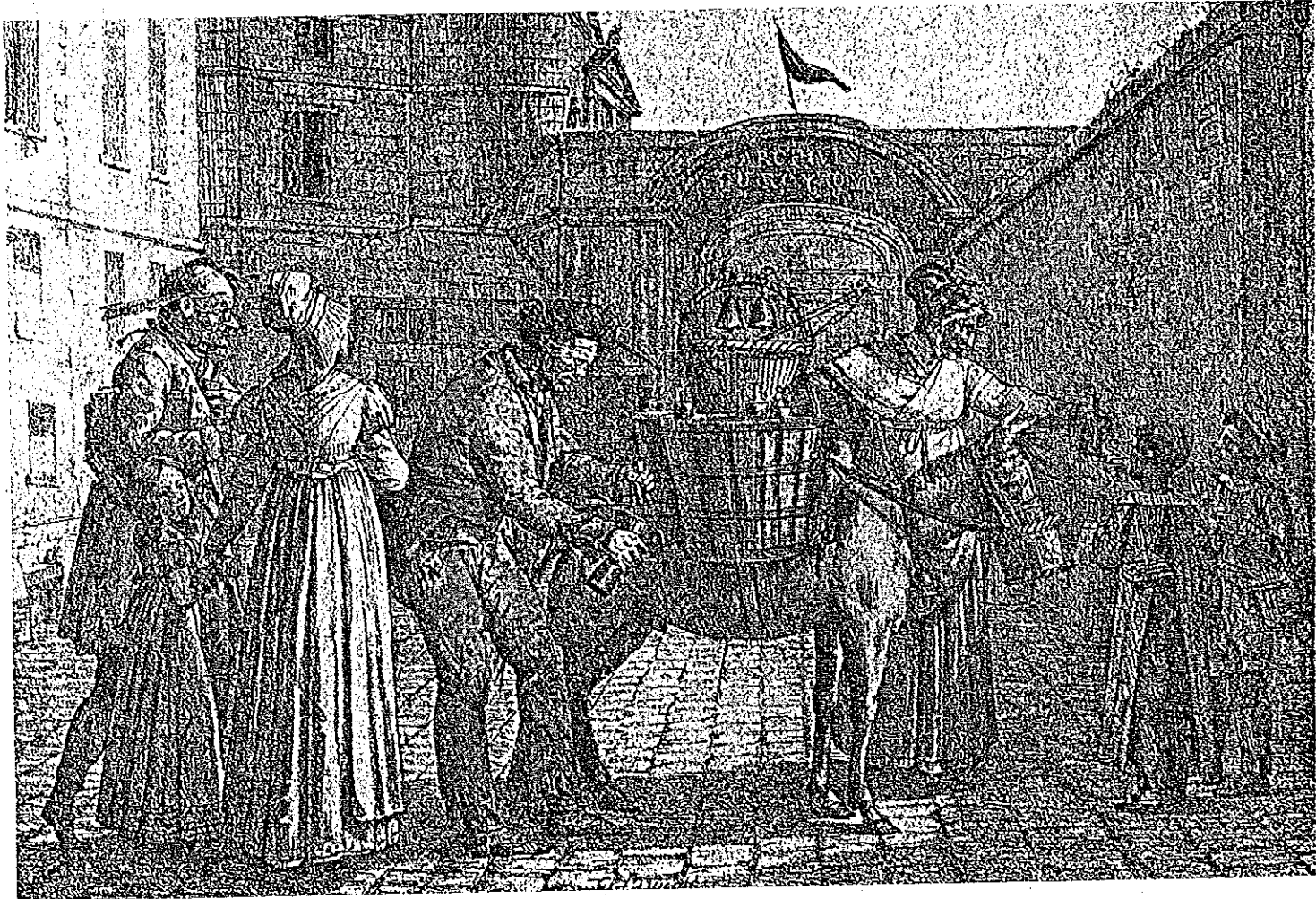
De allervroegste (vanaf 17e eeuw) zijn vrij geblazen. Meestal waren deze onderdeel van een inktstel, waarin ze als binnenpotje gebruikt werden. De latere inktflesjes die tevens als losstaand potje konden worden gebruikt stammen uit de tweede helft van de 19e eeuw en werden in een mal geblazen. De vroegste exemplaren bezitten een afgebroken mond, die niet of nauwelijks is bijgewerkt.

De ietwat jongere produkten kenden gladgeschuurde monden of aangezette lippen. Het glas van deze potjes is bijna altijd van een zeer slechte kwaliteit, vol ongerechtigdheden, luchtbellens en tranen. De sluiting was altijd een kurkje: Vanaf + 1910 kwamen de machinaal gefabriceerde flesjes op de markt. Aanvankelijk nog met een kurksluiting, later (rond 1925) met schroefdop. Tot + 1960 zijn er enorme aantallen inktpotjes in Nederland gebruikt. Door het sterk toenemend gebruik van balpen en inktpatroon nam de verkoop echter snel af. Zelfs in zo'n grote mate dat anno 1980 alle Nederlandse inktfabrieken zijn opgeheven .....

De toekomst ziet er somber uit voor het eens zo vertrouwde schrijf-attriboot.

Hoogeveen, maart 1983

Anne Aalders.

1855

In die jaren werd de schrijfkunst nog niet zo algemeen beoefend en was slechts aan enkelen voorbehouden. Nevenstaande afbeelding toont ons aardig hoe de inkt zo'n honderd jaar geleden werd verkocht.

De „geletterden” kwamen zelf (links op 't plaatje) of stuurden hun boodschappers (rechts).

Weckflessen

Door de eeuwen heen heeft men steeds getracht levensmiddelen voor een langere periode te verduurzamen. Daarbij was het vooral zaak, voedselbederf te voorkomen, d.w.z. een milieu te scheppen, waarin zich geen bederfveroorzakende bacteriën of schimmels konden ontwikkelen.

Een bekende methode was het toevoegen van bederfwerende stoffen, zoals azijn bij b.v. uitjes, augurken; zout bij b.v. snijbonen, andijvie, vlees en suiker bij vruchten.

De op deze wijze ingemaakte levensmiddelen werden meestal bewaard in zoutgeglazuurde bruine of blauw-grijze inmaakpotten van steengoed (= grès). Deze potten werden ook wel Keulse potten genoemd. Men maakte ook gebruik van inmaakglazen, die afgesloten werden met glasdeksels sommige met schroefdraad, andere met klembeugels of een stop. Een andere wijze van inmaken, nl. het steriliseren door verhitting, het zgn. "wecken", kwam aan het eind van de 19e eeuw in zwang. De grote man achter dit procédé was de Oostenrijker Johann Weck uit Öflingen. Hij startte in 1895 een firma, die ketels, glazen, ringen, enz. op de markt bracht. Deze artikelen kregen al spoedig de naam: weckketels, weckglazen, weckringen enz. (zie wat betreft de vele artikelen de afbeelding van concurrent Keller, uit een prijscourant van 1913). Het idee van het steriliseren was geboren uit idealistische overtuiging. Weck was nl. een overtuigd vegetariër en ontwikkelde deze inmaakwijze vanuit die achtergrond. Dat het bedrijf zo'n commercieel succes werd had hij niet voorzien. Een grote bijdrage daartoe leverde George van Eick uit Emmerich (10 km van de Gelderse grens), die in 1900 als vertegenwoordiger in het Duitse Rijnland werkte. Mede door zijn inzet werd het verkoopgebied uitgebreid tot Frankrijk en de Beneluxlanden. Het bedrijf voerde toen de naam "J. Weck en Co."

Men verzorgde demonstraties op scholen, in pastories, bij artsen en tijdens bijeenkomsten van huisvrouwenverenigingen.

Er verscheen op geregelde tijden een tijdschriftje, waarin allerlei recepten en verdere wetenswaardigheden werden vermeld. De naam "Weck" was beschermd en voor de diverse artikelen bestonden vaste prijzen. Hieruit blijkt wel hoe vooruitstrevend de firma Weck al werkte.

Een van de latere medewerkers omschreef het werk van de stichter van het bedrijf als volgt: "Johann Weck's bijdrage tot de voedingsgeschiedenis van de Europese volkeren van de 20ste eeuw is niet meer weg te denken, hetgeen zich vooral openbaart in tijden van nood, zoals tijdens de twee wereldoorlogen."

Laten we hopen dat de mensheid zulke tijden van nood niet meer beleven zal. Zolang de electriciteit ons energie verschaft zullen we levensmiddelen in diepvriezers en koelkasten blijven bewaren.

Wecken zal een onbekend werkwoord worden. Weckflessen en weckketels raken al uit de tijd. Bij flessenverzamelaars echter zal de herinnering aan Johann Weck's levenswerk blijven voortleven. Het bekende

Weckembleem - een symmetrische aardbei met vier blaadjes en een steeltje - staat daar borg voor.

